

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ВИКОНАННЯ МИРОТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ У СКЛАДІ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ МИРОТВОРЧИХ СИЛ

У статті висвітлюється досвід участі в міжнародних миротворчих операціях військовослужбовців Збройних Сил України, розглядаються умови виконання задач у миротворчих операціях, розкриваються структурні елементи психологічного забезпечення та здійснюється теоретичний аналіз особливостей психологічної підготовки при підготовці миротворчих підрозділів.

Ключові слова: збройні сили, психологічні особливості, психологічна підготовка, навчання.

Постановка проблеми та її актуальність. Проблема запобігання воєнним конфліктам і припинення їх міжнародними зусиллями завжди була актуальною, але зростання взаємозалежності держав у сучасному світі та глобалізація стосунків між ними надають їй все більшої гостроти. Міжнародна миротворча діяльність зачіпає національні інтереси більшості держав світу і водночас дає змогу розв'язувати питання, які жодна з них не в змозі розв'язати самотужки [1]. Починаючи з 1992 р., понад 37 тисяч українців взяли участь у 28 операціях з підтримання миру у різних країнах світу [2]. Найзначнішими з них були: 240 та 60 окремі спеціальні батальйони у складі Сил ООН з охорони (СООНО-UNPROFOR, пізніше SFOR), 1992–1999 рр. – 550 осіб кожний; 19 окремих батальйон РХБ захисту Гуманітарної місії в Державі Кувейт, квітень-серпень 2003 р. – 448 осіб; 4 окремих ремонтно-відновлювальний батальйон Місії ООН у Сьєрра-Леоне, 2000–2005 рр. – 530 осіб; 3 осіб Тимчасових сил ООН у Лівані, 2000–2006 рр. – 650 осіб; Український миротворчий контингент Багатонаціональних сил у Іраку, 2003–2005 рр. – понад 1600 осіб та інші. "Військовослужбовці Збройних Сил України отримують у миротворчих місіях неоціненний досвід.

Кожевніков Владислав Миколайович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Кожевніков В.М., 2012

Відповідно, спираючись на нього, ми маємо можливість покращувати систему підготовки наших військовослужбовців, вдосконалювати бойові статuti", – наголосив перший заступник начальника Генерального штабу ЗС України [8].

Географія міжнародних миротворчих операцій є практично необмеженою, оскільки жоден населений регіон світу не можна вважати абсолютно стабільним. Тому військові підрозділи, що призначаються для здійснення миротворчих операцій, мають бути готовими до дій у будь-яких географічних і кліматичних умовах. Наприклад, перша ротація українських миротворців у південному Лівані розташовувалась під відкритим небом. Спільно з медичними працівниками батальйону проводилась робота з профілактики (запобігання укусів змій, фаланг, гірських скорпіонів), вивчення основних засобів надання першої медичної допомоги постраждалим. В Іраку бригади кожної ротації здійснювали неймовірно виснажливий 500-кілометровий марш із бази СІЛА "Койот" у Кувейті до бази "Дельта" на аеродромі Аль-Кут в Іраку. Особовий склад проходив адаптацію до незвичних кліматичних умов Іраку. Набутий досвід участі наших військових у міжнародних миротворчих операціях свідчить, що необхідна підготовка миротворчих підрозділів до дій в особливих умовах (наприклад, гірських або тропічних) та непростій соціально-політичній обстановці і культурно-етнічному середовищі [10, 11].

Подібні умови виконання службових обов'язків характеризуються присутністю і негативним впливом на психіку людини широкого спектра несприятливих, дискомфортних і загрожуючих факторів. Це означає, що військовослужбовці, які беруть участь у миротворчих операціях, підлягають не тільки фізичній загрозі (особистому здоров'ю, життю), а також значному ризику виникнення нервово-психічних розладів, психічній дезадаптації і стресових станів. Останні нерідко стають безпосередньою причиною зривів у професійній діяльності, втрати або значного зниження працездатності, міжособистісних конфліктів, порушень дисципліни, зловживання алкоголем та інших негативних явищ [6].

Стан дослідження проблеми. Основи вирішення цієї проблеми закладені в керівних документах із цих питань [1; 4; 7]. Вітчизняні дослідники В.І. Алещенко, М.І. Варій,

М.С. Бабенко, М.П. Ротань, Є.Ю. Литвиновський, В.В. Стасюк, С.В. Крутіков у своїх наукових працях велику увагу приділяють питанням підвищення ефективності морально-психологічного забезпечення застосування військ (сил), а також управлінню морально-психологічним станом особового складу в бойових умовах або в умовах наближених до бойових. Аналіз літератури свідчить, що сьогодні у наукових дослідженнях не знайшла достатньо повного відображення проблема підвищення ефективності психологічного забезпечення підготовки миротворчих підрозділів.

Аналіз змісту завдань військового характеру, які виконувались на всіх етапах проведення міжнародних миротворчих операцій, показують, що кожне окреме завдання вимагає індивідуального планування, окремої ретельної підготовки особового складу (військовослужбовців всіх категорій), його морально-психологічного, тилового та технічного забезпечення у відповідності із специфікою умов, в яких ці завдання виконуються. Якість такої підготовки залежить від точності прогнозу щодо обсягу і змісту можливих завдань миротворцям у районі операції з підтримання миру [5]. Слід зазначити, що процес створення в Україні цілісної системи підготовки миротворчих контингентів і миротворчого персоналу ще триває. Тому дуже важливими з комплексу проблем, пов'язаних з участю Збройних Сил України (ЗС України) в міжнародних миротворчих операціях, є зосередження зусиль на певних напрямках діяльності, основними з яких є створення цілісної ефективної системи підготовки миротворчих підрозділів ЗС України і морально-психологічного забезпечення їх миротворчої діяльності.

Метою статті є на підставі накопиченого досвіду участі в міжнародних миротворчих операціях військовослужбовців Збройних Сил України розглянути умови виконання задач у миротворчих операціях та проаналізувати особливості підготовки миротворчих контингентів до участі у миротворчих операціях.

Психологічне забезпечення – комплекс заходів щодо формування, підтримання та відновлення в особового складу психологічних якостей, які забезпечують високу психологічну стійкість військовослужбовців, готовність виконувати бойові завдання за будь-яких умов обстановки [4]. Психологічні особливості виконання миротворчих завдань у складі

багатонаціональних миротворчих сил включають в себе виконання завдання в умовах, що потребують підвищеної психологічної стійкості, високих емоційно-вольових якостей особового складу.

Особовий склад відчуває нервово-психологічну напругу, зумовлену наступними чинниками: спільні дії з військово-службовцями інших держав, постійну взаємну оцінку характеру та результатів діяльності; небезпечні умови виконання завдань – випадки обстрілів, закидання металевими предметами і камінням автомобілів конвоїв тощо.

Також особовий склад миротворчих місій виконує завдання на блокпостах [10, 11]. Необхідно однаково відноситись до ворогуючих сторін у той час, коли вони між собою розв'язують конфлікт із застосуванням фізичної сили, а в окремих випадках і зброї. Особовий склад постійно знаходиться в очікуванні непередбачених обставин. Особовий склад патрулів здійснює патрулювання у складній місцевості, є небезпека мінних полів. Екіпіровка, бронезилет, спорядження, зброя і боеприпаси затрудняють пересування, тим паче, коли повітря розріджене або висока температура. Всі ці фактори потребують від особового складу високої фізичної підготовки, вміння контактувати з місцевим населенням.

Особовий склад, де б він не знаходився, має при собі зброю та боеприпаси протягом доби. Він зникає до цього, тому існує необхідність постійного контролю за наявністю зброї, боеприпасів. Військовослужбовці постійно знаходяться в очікуванні команди на відкриття вогню.

З огляду на зазначені чинники, від військовослужбовців вимагається висока моральна і психічна витримка, щоб не допустити провокації, головним завданням є те, щоб ніхто не отримав травму серед цивільних осіб і військовослужбовців – на українців дивляться всі, треба постійно думати про авторитет Збройних Сил України.

Ці фактори негативно впливають на настрій солдат, сержантів, прапорщиків, офіцерів, і, природно, знижують морально-психологічний потенціал особового складу. У військовослужбовців з низьким рівнем психологічної стійкості не виключені нервові зриви, неадекватне реагування, відхилення у поведінці під час значних психічних і фізичних навантажень, в агресивних природних умовах.

Для успішного виконання поставлених завдань воїн повинен мати високі морально-психологічні, бойові, військово-професійні, фізичні якості, високу психологічну стійкість. Висока психологічна стійкість формується у воїнів на основі їх морально-психологічних і бойових якостей в процесі бойової та гуманітарної підготовки, військового виховання, всім порядком військової служби. У військовослужбовців з низьким рівнем психологічної стійкості не виключені нервові зриви, неадекватне реагування, відхилення у поведінці під час значних психічних та фізичних навантажень, в агресивних природних умовах [7, 9].

Психологічна стійкість – це забезпечення нормального функціонування психічних процесів і бажаного прояву різних сторін особистості у важких умовах. Важливішою її складовою є емоційно-вольова стійкість. Саме тому слід виділяти в окремий напрям роботи з особовим складом його психологічну підготовку.

Психологічна підготовка забезпечує готовність особового складу до психологічного захисту від пригнічуючих факторів під час виконання миротворчих завдань, створює внутрішні джерела високої бойової активності у важких обставинах, підвищує професійну дієздатність всіх психічних функцій, створює умови високоєфективного прояву знань, вмінь і навичок.

В ідейно загартованих, досвідчених, добре і всебічно підготовлених воїнів екстремальні умови викликають прилив сил, максимальну зібраність, загострення сприйняття, швидкість і точність реакцій, рішучість, розумну обережність. Все це сприяє успішним діям. При поганій або недостатній психологічній підготовленості дії воїна в екстремальних обставинах погіршуються.

Підвищення психологічної стійкості і надійності особового складу можливо досягнути: всебічним удосконаленням їх морально-психологічної підготовленості; перетворенням багатьох факторів у знайомі, звичні, очікувані; озброєнням військовослужбовців необхідними знаннями і досвідом подолання внутрішніх навантажень, що відповідають бойовим; розвитком в особового складу готовності до зустрічі з неочікуваним, новим і здатності швидко перебудовуватись, зважаючи на обстановку.

Зміст психологічної підготовки військовослужбовців складається з: формування віри у свою зброю, бойову техніку, товаришів, командирів, впевненості у перемогу; формування уявлень про можливі варіанти дій; безпосереднього ознайомлення з факторами екстремальної обстановки, психологічними труднощами і відпрацювання звички до них; гармонійного розвитку вольових якостей; розвитку професійно-бойових психологічних якостей; формування і розвитку особливих якостей “психологічної надійності” (стійкості до екстремальної напруги, емоційно-вольова стійкість до ризику і небезпеки, відповідальність); розвитку психологічної стійкості до монотонних і специфічних умов; формування і збереження психічного стану внутрішньої бойової готовності необхідного рівня.

Таким чином, головним завданням психологічної підготовки до дій у складі міжнародних миротворчих контингентів є формування стійкості психіки воїнів до факторів бойових обставин і забезпечення оптимального прояву її якостей в цілях найкращого рішення миротворчих завдань.

Організаційним початком психологічної підготовки особового складу миротворчих підрозділів є: розробка плану психологічної підготовки; уточнення цього плану по навчально-бойових задачах і задачах бойової підготовки; постановка додаткових (психологічних) навчальних цілей при проведенні занять, тренувань, навчань, бойових вправ; спеціальний відбір і часте застосування нових прийомів, методів, форм і засобів, розрахованих на цілеспрямований і сильний психологічний вплив; розробка методичних посібників і інструктаж керівників занять з питань психологічної підготовки; застосування методів перевірки і оцінки результатів психологічної підготовки.

Складна структура психологічної підготовленості воїна миротворчого підрозділу, багатоплановість факторів, що впливають на неї, і задач, потребує проведення психологічної підготовки різних видів. За часом проведення розрізняють психологічну підготовку до бойової (миротворчої) діяльності (попередню) і до виконання конкретної задачі (безпосередню). В залежності від націленості засобів і методів на формування тих чи інших компонентів психологічної

підготовленості виділяють загальну психологічну підготовку, спеціальну, а також цільову [6].

Зміст і завдання кожного виду психологічної підготовки відрізняються. У ході загальної психологічної підготовки у воїнів формується усвідомлення необхідності виконання миротворчих завдань, впевненість у своїх силах і бойовій техніці, правдиве уявлення про характер майбутніх завдань, засоби їх виконання, труднощі, які необхідно подолати для цього. Загальна психологічна підготовка тісно пов'язана з гуманітарною підготовкою. Часто вона проводиться в межах одного і того ж заняття.

Завданнями загальної психологічної підготовки є: формування у воїнів психологічної готовності до виконання миротворчих завдань; формування психологічної стійкості воїнів; виховання в особового складу віри в силу і надійність нашої зброї та бойової техніки; формування психологічної готовності військового підрозділу до активних та узгоджених дій; підготовка офіцерського складу до ефективного управління особовим складом у складних умовах; накопичення особистого досвіду напруженого стану психіки і поступове зняття цієї напруженості; функціональний розвиток психіки військовослужбовця і формування на цій основі особистості воїна тощо.

Специфіка діяльності підрозділів різних родів військ потребує її врахування в здійсненні психологічної підготовки. Тому поряд із загальними завданнями психологічної підготовки вирішуються й специфічні. Спеціальна психологічна підготовка повинна враховувати специфіку роду військ та бойової спеціальності. В її процесі виробляється стійкість психіки на основі бойової та гуманітарної підготовки. З цією метою на заняттях створюється обстановка, яка характеризується напруженістю, наявністю елементів ризику і раптовості, необхідністю прийняття нешаблонних рішень в умовах обмеженого часу та високої відповідальності за результати військової діяльності. Методичною основою для організації спеціальної психологічної підготовки є професіограми провідних військових спеціальностей, під якими розуміють системний опис професійної діяльності спеціалістів. Вони дають опис професійно важливих

рис і якостей військовослужбовців, які повинні формувати командири в процесі бойової та гуманітарної підготовки.

Цільова психологічна підготовка призначена для забезпечення рішень конкретних завдань: маршу, бойового патрулювання, розмінування тощо. Вона може бути розподілена на ряд етапів:

1 етап – перед виконанням поставленого завдання відбувається мобілізація особового складу на виконання завдання;

2 етап – безпосередньо в ході виконання бойового завдання – підтримання бойової готовності, бажання до прояву ініціативи, попередження негативних психічних станів;

3 етап – після виконання бойового завдання – зняття психічної напруженості, відновлення бойової готовності, підтримання пильності, попередження благодушності та розслабленості, мобілізація особового складу на виконання нових завдань.

Процес психологічної підготовки у загальному вигляді здійснюється таким чином. Спочатку воїнів докладно інформують про особливості й умови миротворчої діяльності, про труднощі виконання завдань і про шляхи їх подолання. У ході бойової підготовки моделюється зовнішня картина майбутніх дій, динаміка виконання поставлених завдань, тобто такі умови обстановки, які, відображаючись у свідомості воїнів, викликали б психічні реакції, подібні до тих, які можуть виникнути в реальності. Воїни на практиці включаються в активну навчально-бойову діяльність подолання труднощів і перешкод, характерних для миротворчих завдань і цим самим оволодівають своєю військовою спеціальністю. Яскравий приклад підготовка 81-ї тактичної групи ЗС України перед відправкою до Республіки Ірак, яка проводилася на 232 загальновійськовому полігоні Західного оперативного командування. Підготовка командирів рот і взводів здійснювалась у складі штатних підрозділів під керівництвом офіцерів і інструкторів з підготовки миротворчих підрозділів з 20 грудня 2004 р. по 11 лютого 2005 р. – одиночна підготовка протягом 25 навчальних днів (200 навчальних годин), з 12 лютого по 26 лютого 2005 р. – підготовка відділень (екіпажів) протягом 14 навчальних днів (140 навчальних годин), з 28 лютого по 12 березня 2005 р. – підготовка взводів протягом 15 навчальних днів

(120 навчальних годин) та з 14 по 31 березня 2005 р. – підготовка рот протягом 15 навчальних днів (120 навчальних годин) [3].

Насиченість занять і навчань психологічними факторами бою спочатку створює в особового складу значну психічну напруженість. При цьому пояснення воїнам необхідності подолання труднощів і виконання поставленої задачі формує у них стійкі мотиви успішного виконання своїх обов'язків під час навчання. Ці мотиви стають ще стійкішими, якщо воїни самостійно аналізують важливість виконання наказу, необхідність подолання психічних перешкод. Формування мотивації миротворчої діяльності допомагає воїнам легше морально підготуватися та мобілізувати свої можливості, долаючи при цьому психічну напруженість, і виконувати поставлене завдання.

Якість психологічної підготовки й ефективність розв'язання її завдань досягається умілим застосуванням різноманітних прийомів і способів впливу на психіку військово-службовців під час бойової та гуманітарної підготовки. За характером застосування та впливу на психіку військово-службовців дані методи поділяються на вербальні, практичні та методи емоційно-вольової саморегуляції.

До вербальних методів належать: переконання, навіювання, психологічна консультація. До практичних методів психологічної підготовки належать: психологічні вправи і тренування, метод аварійних ситуацій. Особливість методів емоційно-вольової саморегуляції полягає в тому, що офіцери самі повинні, в першу чергу, досконало володіти методикою емоційно-вольової саморегуляції, оскільки особистий приклад офіцера у бойовій обстановці більш переконливий.

В основі методів психологічної підготовки лежить принцип внесення в процес бойової підготовки елементів напруженості і раптовості, небезпеки і ризику, властивих реальній бойовій обстановці, і багаторазове тренування особового складу у виконанні прийомів і дій у цих умовах.

Центральною фігурою в організації і проведенні психологічної підготовки особового складу є офіцер – командир підрозділу. Від його професійної майстерності, правильного розуміння змісту психологічної підготовки та її методів залежить результативність всього цього процесу. Командири,

штаби, офіцери виховної роботи миротворчих підрозділів повинні активно впроваджувати в життя обґрунтовані і перевірені практикою рекомендації з психологічного загартування особового складу, допомагати особовому складу у творчому пошуку нових методів їх реалізації, піклуватися про удосконалення матеріально-технічної бази з урахуванням вимог психологічної підготовки.

Досвід виконання миротворчих завдань свідчить, що для успішного вирішення задач психологічної підготовки необхідно, щоб весь офіцерський склад добре знав основи військової педагогіки і психології, виявляв цілеспрямованість, творчість у психологічній підготовці, більше уваги приділяв польовому вишколу підлеглих, створював на навчаннях і заняттях обстановку, наближену до реальної, вів рішучу боротьбу з усякого роду послабленнями і спрощеннями, сміливо вносив у практику бойового навчання елементи напруженості, раптовості, небезпеки і ризику.

Один із напрямів морально-психологічної підготовки – створення вірних уявлень, озброєння необхідною інформацією про конкретні умови виконання миротворчих завдань спираючись на досвід попередників. Другий напрям морально-психологічної підготовки – створення умов для виявлення стійкості особистості воїна та його готовності до дій в екстремальних умовах, здатності практично долати негативний вплив напруги; постановка завдань, спеціальні тренування, які потребують активності воїнів, ефективної їх діяльності, надійності функціонування психіки. Третій напрям морально-психологічної підготовки – це всебічна активізація самовиховання, прагнення воїнів стати умілими, стійкими, мужніми, готовими в любий момент вступити в боротьбу з екстремістами і досягнути перемоги над ними, напрацьовувати в собі необхідні для цього якості. Праця військовослужбовців над підвищенням свого бойового вишколу і готовності до активних миротворчих дій доповнює інші напрями морально-психологічної підготовки і збільшує їх результативність.

Висновки. Отже, проведений аналіз особливостей психологічної підготовки при підготовці миротворчих підрозділів свідчить, що використовуючи різні засоби навчання і виховання, цілеспрямовано організовуючи військову працю,

можливо виробити у військовослужбовців миротворчих підрозділів високі морально-психологічні якості, стійкість особистості, установки на негайні свідомі та активні бойові дії, а також психологічну готовність ефективно виявляти в екстремальних умовах всі свої можливості, якості, знання, навички і вміння. Перспективи подальших досліджень цього напрямку були та залишаються в удосконаленні технологій, методик психологічної підготовки до виконання миротворчих завдань з урахуванням досвіду попередніх миротворчих контингентів.

1. Закон України “Про Збройні Сили України” від 05.10.2000 // Офіційний Вісник України. – 2000. - № 44.
2. *Кабаненко І.* Х-фактор українського війська / І. Кабаненко // Військо України. – 2011. – № 7. – С. 5–7.
3. *Каленський А.А.* Принципи та методи підготовки миротворчих контингентів і миротворчого персоналу / А.А. Каленський // Вісник Нац. університету оборони України: Зб. наук. праць. – К.: НУОУ, 2010. – Вип. 1 (14). – С. 34–38.
4. Концепція морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) Збройних Сил України: Наказ Міністра оборони України від 05.05.1999, № 142.
5. *Криворучко П.П.* Вияви негативних психічних станів у військовослужбовців в екстремальних умовах діяльності та управління ними / П.П. Криворучко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць. – Т. 3. Ч. 2. – К., 2001. – С. 131–137.
6. *Макаревич О.П.* Складна ситуація: сутність, зміст і рівні її подолання / О.П. Макаревич // Зб. наук. праць. – К.: ВГІ НАОУ, 2000. - № 1. - С. 42–48.
7. Наказ Міністра оборони України від 28.12.2011 № 840 “Про затвердження Інструкції з організації участі миротворчих контингентів (персоналу) Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях”.
8. [Електронний ресурс] Офіційний сайт Міністерства оборони України. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua>.
9. Підготовка та ведення миротворчих дій миротворчими контингентами та миротворчим персоналом Збройних сил України: метод. посіб. – К.: ННДЦ ОТВБУ, 2004. – 106 с.
10. *Попко С.* Система охорони й оборони базових таборів українським миротворчим контингентом (за досвідом операції в республіці Ірак 2003–2006 рр.) / С. Попко // Воєнна історія. – 2009. - №6 (48). - С. 65–74.
11. *Хабчук А.* Історичний досвід участі українських миротворців у регіонах близького сходу та Африки / А. Хабчук // Воєнна історія. – 2011. – №2(56). – С. 69–78 с.

Надійшла до редколегії 10.10.2012 р.

Рецензент: *Н.П. Гапон*, доктор філософських наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів.

**Кожевников В.Н.
ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ К ВЫПОЛНЕНИЮ МИРОТВОРЧЕСКИХ ЗАДАНИЙ В СОСТАВЕ МНОГОНАЦИОНАЛЬНЫХ МИРОТВОРЧЕСКИХ СИЛ**

В статье освещается опыт участия в международных миротворческих операциях военнослужащих Вооруженных Сил Украины, рассматриваются условия выполнения задач в миротворческих операциях, раскрываются структурные элементы психологического обеспечения и осуществляется теоретический анализ особенностей психологической подготовки при подготовке миротворческих подразделений.

Ключевые слова: вооруженные силы, психологические особенности, психологическая подготовка, учеба.

**Kozhevnikov V.
FEATURES OF PREPARATION TO IMPLEMENTATION OF PEACEMAKING TASKS IN COMPOSITION MULTINATIONAL PEACEMAKING FORCES**

Experience of participating in the international peacemaking operations of servicemen of Military Powers of Ukraine lights up in this advanced study, the terms of implementation of tasks are examined in peacemaking operations, open up structural elements of the psychological providing and the theoretical analysis of features of psychological preparation is carried out at preparation of peacemaking subsections.

Key words: military powers, psychological features, psychological preparation, studies.